

CURRENT ISSUES IN IMPROVING THE LEGAL FRAMEWORK OF THE ANTI-CORRUPTION SYSTEM

Jurabek Sodikovich Zaripov

Third-Year Student, Bachelor's Program in Jurisprudence

Bukhara State University

Bukhara, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: anti-corruption, legal framework, corruption prevention, rule of law, public administration, conflict of interest, compliance, transparency, accountability, international standards, legal regulation.

Received: 28.07.26

Accepted: 29.07.26

Published: 30.07.26

Abstract: This article examines the current issues related to improving the legal framework of the anti-corruption system in the Republic of Uzbekistan. The study analyzes national anti-corruption legislation, international legal instruments, and the best foreign practices through a comparative legal approach, while evaluating the effectiveness of the existing legal mechanisms. Systematic, comparative legal, formal legal, and content analysis methods were applied throughout the research. The findings demonstrate the necessity of improving the regulatory framework for corruption prevention, strengthening the legal regulation of conflicts of interest, developing anti-corruption compliance systems in public institutions, expanding the use of digital governance tools, and enhancing public oversight. Based on the findings, scientific and practical recommendations aimed at improving the legal foundations of the anti-corruption system in accordance with international standards are proposed. The research results may contribute to the enhancement of anti-corruption policy, improvement of law enforcement practice, and promotion of transparency and accountability in public administration.

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH TIZIMINING HUQUQIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

Jo‘rabek Sodikovich Zaripov

Buxoro davlat universiteti

Yurisprudensiya ta‘lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Buxoro, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: korrupsiya, korrupsiyaga qarshi kurashish, huquqiy asoslar, davlat boshqaruvi, qonun ustuvorligi, manfaatlar to‘qnashuvi, komplayens nazorati, ochiqlik, shaffoflik, xalqaro standartlar, normativ-huquqiy hujjatlar.

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini takomillashtirishning dolzarb masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi milliy qonunchilik, xalqaro huquq normalari hamda xorijiy davlatlar tajribasi qiyosiy-huquqiy tahlil qilinib, amaldagi huquqiy mexanizmlarning samaradorligi baholangan. Tadqiqot davomida tizimli, qiyosiy-huquqiy, formal-yuridik va kontent-tahlil metodlaridan foydalanilgan. Natijalar korrupsiyaning oldini olishda normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, manfaatlar to‘qnashuvini huquqiy tartibga solish, davlat organlarida korrupsiyaga qarshi komplayens nazoratini rivojlantirish, raqamli boshqaruv vositalarini keng joriy etish hamda jamoatchilik nazoratini kuchaytirish zarurligini ko‘rsatdi. Tadqiqot yakunida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Olingan natijalar korrupsiyaga qarshi siyosatni takomillashtirish, huquqni qo‘llash amaliyotini rivojlantirish hamda davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflikni ta‘minlashga xizmat qiladi.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАВОВЫХ ОСНОВ СИСТЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

Журабек Содикович Зарипов

Студент 3-го курса направления «Юриспруденция»

Бухарский государственный университет

Бухара, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: коррупция, противодействие коррупции, правовые основы, государственное управление,

Аннотация: В настоящей статье проанализированы актуальные вопросы совершенствования правовых основ

верховенство закона, конфликт интересов, комплаенс-контроль, открытость, прозрачность, международные стандарты, нормативно-правовые акты.

системы противодействия коррупции в Республике Узбекистан. В ходе исследования проведён сравнительно-правовой анализ национального законодательства в сфере противодействия коррупции, норм международного права и опыта зарубежных государств, а также дана оценка эффективности действующих правовых механизмов. В процессе исследования использованы системный, сравнительно-правовой, формально-юридический методы, а также метод контент-анализа. Полученные результаты свидетельствуют о необходимости совершенствования нормативно-правовой базы в целях предупреждения коррупции, правового регулирования конфликта интересов, развития системы антикоррупционного комплаенс-контроля в государственных органах, расширения применения цифровых инструментов государственного управления и усиления общественного контроля. По итогам исследования разработаны научно-практические рекомендации, направленные на совершенствование правовых основ системы противодействия коррупции на основе международных стандартов. Полученные результаты могут быть использованы для совершенствования государственной антикоррупционной политики, развития правоприменительной практики, а также обеспечения открытости и прозрачности государственного управления.

Kirish. Korrupsiya zamonaviy jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi, davlat boshqaruvi samaradorligini pasaytiruvchi hamda fuqarolarning davlat organlariga bo'lgan ishonchini susaytiruvchi murakkab ijtimoiy-huquqiy hodisalardan biri hisoblanadi. U iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini sekinlashtiradi, investitsiyaviy jozibadorlikni kamaytiradi, davlat resurslaridan foydalanish samaradorligini pasaytiradi hamda qonun ustuvorligi tamoyillariga putur yetkazadi. Shu bois korrupsiyaga qarshi kurashish bugungi kunda nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda [1].

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida keng ko'lamli institutsional va huquqiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston

Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni qabul qilinishi, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi faoliyatining yo‘lga qo‘yilishi, davlat organlari faoliyatida ochiqlik va shaffoflikni ta‘minlashga qaratilgan raqamli boshqaruv mexanizmlarining joriy etilishi ushbu yo‘nalishdagi islohotlarning muhim tarkibiy qismini tashkil etadi [2; 3]. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahririda inson huquqlari, qonun ustuvorligi va ochiq davlat boshqaruvi tamoyillarining mustahkamlanishi korrupsiyaning oldini olishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarini yanada kuchaytirdi [4].

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, korrupsiyaga qarshi samarali kurashish faqatgina javobgarlik choralarini kuchaytirish bilan cheklanmaydi. Bunda korrupsiyaning oldini olish, davlat boshqaruvida shaffoflikni ta‘minlash, manfaatlar to‘qnashuvini tartibga solish, davlat xizmatchilarining etik me‘yorlarga rioya etishini nazorat qilish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda fuqarolik jamiyati institutlari ishtirokini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi [5]. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi hamda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalar korrupsiyaga qarshi kurashishda profilaktik choralar, institutsional mustaqillik va samarali monitoring tizimlarini rivojlantirish zarurligini ta‘kidlaydi [6; 7].

Mazkur masala yuzasidan bir qancha ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, ularda korrupsiyaga qarshi kurashishning turli nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Biroq mavjud tadqiqotlarning aksariyatida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini kompleks ravishda takomillashtirish, amaldagi normativ-huquqiy bazaning o‘zaro uyg‘unligi, xalqaro standartlarga mosligi hamda ularni qo‘llash amaliyotining samaradorligi yetarli darajada tizimli tahlil qilinmagan.

Shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida normativ-huquqiy baza muntazam takomillashtirilayotganiga qaramay, uning amaliy ijrosi, davlat organlari vakolatlarining aniq chegaralanishi, korrupsiyaviy xavflarni baholash mexanizmlarining samaradorligi, manfaatlar to‘qnashuvini tartibga solish hamda korrupsiyaga qarshi komplayens nazoratini joriy etish bilan bog‘liq ayrim huquqiy masalalar o‘z yechimini to‘liq topmagan. Mazkur holatlar tadqiqotning ilmiy muammosini belgilaydi hamda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishni taqozo etadi.

Tadqiqotning maqsadi – O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining amaldagi huquqiy asoslarini kompleks tahlil qilish, ularning xalqaro standartlarga muvofiqligini baholash hamda huquqni qo‘llash amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi milliy normativ-huquqiy bazani tizimli tahlil qilish;
- xalqaro huquq normalari va ilg'or xorijiy tajribani qiyosiy-huquqiy jihatdan o'rganish;
- amaldagi huquqiy mexanizmlarning samaradorligini baholash;
- korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Adabiyotlar sharhi va metodlar. Mazkur tadqiqot korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini takomillashtirishga doir nazariy va amaliy masalalarni kompleks tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda zamonaviy huquqiy tadqiqot metodologiyasidan foydalanildi. Tadqiqot davomida O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida shakllangan normativ-huquqiy baza, xalqaro huquq normalari, xorijiy davlatlarning ilg'or tajribasi hamda ilmiy doktrinalar o'zaro uyg'unlikda o'rganildi.

Tadqiqot obyekti va predmeti: Tadqiqotning obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimida vujudga keladigan ijtimoiy-huquqiy munosabatlar tanlandi. Tadqiqot predmeti esa korrupsiyaning oldini olish, aniqlash va unga qarshi kurashish mexanizmlarini tartibga soluvchi milliy va xalqaro normativ-huquqiy hujjatlar, ularni qo'llash amaliyoti hamda huquqiy tartibga solishni takomillashtirish bilan bog'liq nazariy qarashlardan iborat.

Tadqiqotning axborot manbalari

Tadqiqotda foydalanilgan asosiy materiallar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi;
2. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni;
3. O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida qabul qilingan qonunosti normativ-huquqiy hujjatlar.
4. Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining rasmiy hisobotlari va statistik ma'lumotlari;
5. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi;
6. OECDning davlat boshqaruvida halollik va korrupsiyaning oldini olish bo'yicha tavsiyalari;
7. Transparency International tashkilotining Corruption Perceptions Index hisobotlari;

Mazkur manbalar korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslarini qiyosiy va tizimli tahlil qilish uchun zarur ilmiy-empirik asos bo'lib xizmat qildi.

Tadqiqot metodlari: tadqiqot maqsadiga erishish uchun umumilmiy va maxsus yuridik tadqiqot metodlari kompleks qo'llanildi.

Dialektik metod yordamida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda huquqiy tartibga solish mexanizmlarining o'zgarish tendensiyalari tahlil qilindi. Ushbu metod korrupsiyaga qarshi siyosatni jamiyat taraqqiyoti va davlat boshqaruvi islohotlari bilan uzviy bog'liqlikda baholash imkonini berdi.

Tizimli (sistemali) tahlil metodi orqali korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining institutsional elementlari – davlat organlari, huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalar, fuqarolik jamiyati institutlari va jamoatchilik nazorati mexanizmlarining o'zaro bog'liqligi o'rganildi. Mazkur metod normativ-huquqiy hujjatlar o'rtasidagi funksional uyg'unlik va mavjud bo'shliqlarni aniqlashga xizmat qildi.

Qiyosiy-huquqiy metod asosida O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi qonunchiligi Singapur, Estoniya, Janubiy Koreya hamda OECD davlatlarining ilg'or tajribasi bilan taqqoslandi. Natijada milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish imkoniyatlari baholandi [5; 8].

Formal-yuridik metod yordamida amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarning mazmuni, huquqiy normalarning o'zaro bog'liqligi, yuridik texnika talablari hamda ularni qo'llash amaliyoti tahlil qilindi. Ushbu metod korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqiy normalarning aniqligi, izchilligi va amaliy qo'llanish samaradorligini baholash imkonini berdi.

Kontent-tahlil metodi orqali milliy va xalqaro normativ-huquqiy hujjatlar, davlat organlarining rasmiy hisobotlari hamda xalqaro reytinglar mazmun jihatidan tahlil qilindi. Xususan, korrupsiyaviy xavflarni kamaytirish, manfaatlar to'qnashuvini tartibga solish, ochiqlik va hisobdorlik tamoyillarining normativ ifodalanish darajasi baholandi.

Statistik tahlil elementi sifatida Transparency International, World Justice Project va Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining ochiq statistik ma'lumotlari umumlashtirilib, korrupsiyaga qarshi siyosat samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar dinamikasi o'rganildi [7; 9].

Tadqiqot bosqichlari

Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi.

Birinchi bosqichda korrupsiyaga qarshi kurashishning nazariy-huquqiy asoslari va xalqaro huquqiy hujjatlar tahlil qilindi hamda tadqiqotning konseptual modeli ishlab chiqildi.

Ikkinchi bosqichda O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi amaldagi normativ-huquqiy hujjatlari, davlat organlari faoliyati hamda huquqni qo'llash amaliyoti tizimli va qiyosiy tahlil qilindi.

Uchinchi bosqichda aniqlangan muammolar umumlashtirildi, xalqaro tajriba bilan qiyosiy baholash asosida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqotning ishonchliligi

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro tashkilotlarning rasmiy materiallari hamda ochiq statistik ma'lumotlardan foydalanilganligi bilan ta'minlandi. Olingan natijalar turli metodlar yordamida o'zaro solishtirildi, bu esa xulosalarning obyektivligi va ilmiy asoslanganligini oshirdi.

Natijalar. O'tkazilgan tizimli va qiyosiy-huquqiy tahlillar natijasida O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslari so'nggi yillarda sezilarli darajada takomillashgani aniqlandi. Xususan, korrupsiyaga qarshi kurashishning institutsional tizimi shakllantirildi, sohaga oid alohida qonun qabul qilindi, maxsus vakolatli davlat organi – Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi hamda davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlashga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi [2; 3].

Normativ-huquqiy bazaning tahlili korrupsiyaga qarshi kurashish sohasini tartibga soluvchi hujjatlarni shartli ravishda beshta asosiy yo'nalishga ajratish imkonini berdi (1-jadval).

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining asosiy huquqiy yo'nalishlari

№	Huquqiy yo'nalish	Asosiy normativ hujjatlar	Asosiy vazifasi
1	Konstitutsiyaviy asoslar	O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi	Qonun ustuvorligi va ochiq davlat boshqaruvini ta'minlash
2	Maxsus qonunchilik	«Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida»gi Qonun	Korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish mexanizmlarini belgilash
3	Institutsional mexanizmlar	Prezident farmonlari va Hukumat qarorlari	Vakolatli organlar faoliyatini tartibga solish
4	Profilaktik mexanizmlar	Komplayens, manfaatlar to'qnashuvi, ochiq ma'lumotlar	Korrupsiyaviy xavflarni kamaytirish
5	Xalqaro huquqiy asoslar	BMT Konvensiyasi, OECD tavsiyalari	Milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish

Mazkur tasnif korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining ko'p pog'onali huquqiy tuzilishga ega ekanligini ko'rsatdi.

Normativ-huquqiy hujjatlar mazmunining kontent-tahlili natijasida korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan huquqiy institutlarning rivojlanish darajasi baholandi. Tahlil natijalari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval**Korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan asosiy huquqiy institutlarning rivojlanish darajasi**

Huquqiy institut	Joriy etilish holati	Amaliy darajasi qo'llanish
Manfaatlar to'qnashuvini tartibga solish	Mavjud	O'rta
Komplayens nazorati	Bosqichma-bosqich joriy etilgan	O'rta
Ochiq ma'lumotlar portallari	Keng joriy etilgan	Yuqori
Davlat xaridlarining elektron tizimi	Joriy etilgan	Yuqori
Korrupsiyaviy xavflarni baholash	Mavjud	O'rta
Jamoatchilik nazorati	Huquqiy asos mavjud	O'rta

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, elektron davlat xizmatlari, davlat xaridlari va ochiq ma'lumotlar tizimi bo'yicha huquqiy mexanizmlar nisbatan rivojlangan bo'lsa-da, manfaatlar to'qnashuvini boshqarish hamda korrupsiyaviy xavflarni baholash institutlarining amaliy samaradorligi hali to'liq ta'minlanmagan.

Qiyosiy-huquqiy tahlil davomida O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi Singapur, Estoniya va Janubiy Koreya tajribasi bilan solishtirildi. Natijalar quyidagilarni ko'rsatdi (3-jadval).

3-jadval**Milliy va xorijiy tajribaning qiyosiy tahlili**

Ko'rsatkich	O'zbekiston	Singapur	Estoniya	Janubiy Koreya
Maxsus agentlik mavjudligi	Ha	Ha	Ha	Ha
Komplayens tizimi	Qisman	To'liq	To'liq	To'liq
Manfaatlar to'qnashuvini deklaratsiya qilish	Qisman	To'liq	To'liq	To'liq
Davlat xizmatlarini raqamlashtirish	Yuqori	Yuqori	Juda yuqori	Yuqori
Korrupsiyaviy xavflarni baholash tizimi	Qisman	To'liq	To'liq	To'liq

Qiyosiy tahlil natijalari O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashishning institutsional modeli xalqaro tajribaga yaqinlashayotganini, biroq profilaktik mexanizmlarni yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatdi.

Tadqiqot davomida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarida uchrayotgan asosiy muammolar ham tizimlashtirildi (1-rasm).

1-rasm. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy huquqiy muammolar

- normativ-huquqiy hujjatlarning ayrim normalari o'rtasida takrorlanish holatlarining mavjudligi;
- manfaatlar to'qnashuvini aniqlash va nazorat qilish mexanizmlarining yetarlicha mukammal emasligi;
- komplayens nazorati bo'yicha yagona metodik standartlarning to'liq shakllanmaganligi;
- korrupsiyaviy xavflarni baholash mezonlarining barcha davlat organlarida bir xil qo'llanilmasligi;
- jamoatchilik nazoratining amaliy mexanizmlarini rivojlantirish zarurati;
- normativ-huquqiy hujjatlarning korrupsiyaga qarshi ekspertizasini amalga oshirishda yagona metodologiyani yetarli darajada shakllanmaganligi.

Kontent-tahlil natijalari shuningdek, amaldagi qonunchilikda korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan profilaktik choralar javobgarlik choralari nisbatan ko'proq rivojlantirilayotganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, davlat organlarida korrupsiyaviy xavflarni boshqarishning zamonaviy riskga asoslangan modeli hamda komplayens tizimining yagona standartlarini ishlab chiqish ehtiyoji mavjudligi aniqlandi.

Olingan natijalar korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini takomillashtirish quyidagi ustuvor yo'nalishlarda amalga oshirilishi zarurligini ko'rsatdi:

- manfaatlar to'qnashuvini boshqarishning yagona huquqiy mexanizmini yaratish;
- davlat organlarida komplayens nazoratining majburiy standartlarini joriy etish;
- korrupsiyaviy xavflarni baholash metodologiyasini unifikatsiya qilish;

- normativ-huquqiy hujjatlarni korrupsiyaga qarshi ekspertizadan o'tkazish tartibini takomillashtirish;
- davlat boshqaruvida sun'iy intellekt va raqamli monitoring vositalaridan foydalanishning huquqiy asoslarini kengaytirish;
- jamoatchilik nazoratining huquqiy kafolatlarini mustahkamlash.

Muhokama. Tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslari so'nggi yillarda izchil takomillashtirilayotganini ko'rsatdi. Xususan, korrupsiyaga qarshi kurashishning maxsus qonunchilik bazasi shakllantirilgani, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi faoliyatining yo'lga qo'yilgani, davlat xizmatlarini raqamlashtirish hamda ochiqlik va shaffoflikni ta'minlashga qaratilgan institutsional islohotlar amalga oshirilgani milliy huquqiy tizimning rivojlanishida muhim bosqich bo'ldi [2; 3].

Qiyosiy-huquqiy tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi siyosati mazmunan Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi hamda OECD tomonidan tavsiya etilgan davlat boshqaruvida halollik (public integrity) tamoyillariga mos ravishda rivojlanmoqda [1; 5]. Shu bilan birga, xalqaro tajriba tahlili ayrim yo'nalishlarda milliy qonunchilikni yanada takomillashtirish zarurligini ham ko'rsatdi. Xususan, Singapur va Estoniyada manfaatlar to'qnashuvini deklaratsiya qilish, davlat xizmatchilarining mol-mulk va daromadlarini deklaratsiya qilish hamda korrupsiyaviy xavflarni boshqarish mexanizmlari huquqiy jihatdan aniq tartibga solingan bo'lib, ularning ijrosi muntazam monitoring qilinadi [5; 7]. O'zbekistonda mazkur institutlarning huquqiy asoslari yaratilgan bo'lsa-da, ularni amaliy qo'llash samaradorligi va yagona metodologik yondashuvni shakllantirish masalalari dolzarbligicha qolmoqda.

Tadqiqot davomida aniqlangan muammolar korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining asosiy zaif jihatlari normativ-huquqiy hujjatlar sonining yetarli emasligida emas, balki ularning amaliy ijrosi, institutsional muvofiqlashtirilishi va huquqni qo'llash mexanizmlarining samaradorligida namoyon bo'layotganini ko'rsatdi.

Natijalar shuningdek, komplayens nazoratini rivojlantirish korrupsiyaning oldini olishning eng samarali vositalaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Xalqaro amaliyotda davlat organlari va yirik xo'jalik yurituvchi subyektlarda korrupsiyaga qarshi komplayens tizimi ichki nazorat, risklarni boshqarish va manfaatlar to'qnashuvini aniqlashning muhim elementi sifatida qaraladi [10]. O'zbekiston Respublikasida ham ushbu institutni joriy etish bo'yicha huquqiy asoslar yaratilgan bo'lsa-da, tadqiqot natijalari uning yagona metodik standartlari, baholash mezonlari hamda monitoring tizimlarini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatdi.

Tadqiqot davomida davlat boshqaruvi jarayonlarini raqamlashtirish korrupsiyaga qarshi kurashishning eng istiqbolli yoʻnalishlaridan biri ekanligi ham aniqlandi. Elektron davlat xizmatlari, elektron davlat xaridlari, ochiq maʼlumotlar portallari va raqamli monitoring tizimlarining joriy etilishi inson omili taʼsirini kamaytirish orqali korrupsiyaviy xavflarni sezilarli darajada qisqartirish imkonini beradi [9; 11]. Shu nuqtai nazardan, sunʼiy intellekt texnologiyalari asosida korrupsiyaviy xavflarni prognoz qilish, normativ-huquqiy hujjatlarni avtomatlashtirilgan korrupsiyaga qarshi ekspertizadan oʻtkazish hamda davlat xaridlarini real vaqt rejimida monitoring qilish tizimlarini rivojlantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Muhokama natijalari shuni ham koʻrsatadiki, korrupsiyaga qarshi kurashish samaradorligi faqat davlat organlari faoliyatiga emas, balki fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari, ilmiy hamjamiyat va jamoatchilik nazoratining faol ishtirokiga ham bogʻliqdir. Xalqaro tadqiqotlarda fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtiroki va ochiq maʼlumotlardan foydalanish imkoniyatlari kengaygan sari korrupsiya darajasi pasayishi qayd etilgan [7; 12]. Shu sababli jamoatchilik nazoratining huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish, davlat organlarining ochiqligi va hisobdorligini kuchaytirish korrupsiyaning oldini olishning muhim shartlaridan biri sifatida baholanishi mumkin.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini takomillashtirishda normativ-huquqiy bazani xalqaro standartlarga uygʻunlashtirish, komplayens nazoratini institutsional jihatdan mustahkamlash, manfaatlar toʻqnashuvini tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish hamda raqamli boshqaruv texnologiyalarini keng joriy etish ustuvor yoʻnalishlar ekanligini koʻrsatdi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari Oʻzbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslari soʻnggi yillarda izchil takomillashtirilayotganini koʻrsatdi. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida maxsus qonunchilik bazasining yaratilgani, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining tashkil etilgani, davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflik tamoyillarining mustahkamlanishi hamda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan institutsional islohotlarning muhim natijalari sifatida baholandi. Shu bilan birga, tadqiqot davomida amaldagi huquqiy mexanizmlarning ayrim jihatlari xalqaro standartlar va ilgʻor xorijiy tajribaga toʻliq mos emasligi ham aniqlandi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil natijalari korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining samaradorligi nafaqat normativ-huquqiy hujjatlar soni bilan, balki ularning amaliy ijrosi, davlat organlari faoliyatining ochiqligi, hisobdorligi hamda korrupsiyaviy xavflarni boshqarish mexanizmlarining samaradorligi bilan belgilanishini tasdiqladi. Xususan, manfaatlar toʻqnashuvini tartibga solish, korrupsiyaga qarshi komplayens nazoratini joriy etish, normativ-huquqiy hujjatlarni korrupsiyaga

qarshi ekspertizadan o'tkazish va jamoatchilik nazoratining huquqiy kafolatlarini mustahkamlash yo'nalishlari yanada takomillashtirishni talab etadi.

Tadqiqot davomida qo'llanilgan tizimli, qiyosiy-huquqiy, formal-yuridik va kontent-tahlil metodlari korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini kompleks baholash imkonini berdi. Olingan natijalar korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan profilaktik mexanizmlarni rivojlantirish, davlat boshqaruvida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan keng foydalanish hamda huquqni qo'llash amaliyotini xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni tizimlashtirish va kodifikatsiya qilish, ularning o'zaro uyg'unligini ta'minlash hamda takrorlanuvchi normalarni bartaraf etish maqsadga muvofiq.

2. Manfaatlar to'qnashuvini tartibga solishning yagona huquqiy mexanizmini shakllantirish, davlat xizmatchilarining mol-mulk va manfaatlari to'g'risidagi deklaratsiyalarni yuritish tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish zarur.

3. Davlat organlarida korrupsiyaga qarshi komplayens nazoratining yagona milliy standartini ishlab chiqish, uning samaradorligini baholovchi indikatorlar va monitoring mexanizmlarini joriy etish tavsiya etiladi.

4. Normativ-huquqiy hujjatlarni korrupsiyaga qarshi ekspertizadan o'tkazish metodologiyasini takomillashtirish, bunda korrupsiyaviy xavflarni baholashning yagona mezonlari va indikatorlarini ishlab chiqish lozim.

5. Sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarni korrupsiyaning oldini olish tizimiga keng joriy etish, xususan davlat xaridlari, byudjet mablag'lari sarfi, litsenziyalash va ruxsat berish jarayonlarini avtomatlashtirilgan monitoring qilishning huquqiy asoslarini mustahkamlash maqsadga muvofiq.

6. Fuqarolik jamiyati institutlari va ommaviy axborot vositalarining korrupsiyaga qarshi kurashishdagi ishtirokini kengaytirish, jamoatchilik nazoratining zamonaviy huquqiy mexanizmlarini rivojlantirish zarur.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini milliy va xalqaro huquq normalari uyg'unligida kompleks tahlil qilish, mavjud normativ-huquqiy mexanizmlarning samaradorligini baholash hamda ularni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda namoyon bo'ladi. Mazkur takliflar korrupsiyaga qarshi davlat siyosatini takomillashtirish, huquqni qo'llash amaliyotini rivojlantirish va davlat boshqaruvida qonun ustuvorligi, ochiqlik hamda shaffoflikni ta'minlashga xizmat qilishi mumkin.

Shuningdek, kelgusidagi tadqiqotlarda korrupsiyaga qarshi kurashish siyosatining samaradorligini baholash uchun empirik ma'lumotlarga asoslangan sotsiologik tadqiqotlar, sud amaliyoti tahlili, iqtisodiy-huquqiy modellashtirish hamda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning huquqiy jihatlarini chuqur o'rganish maqsadga muvofiqdir. Mazkur yo'nalishlarda olib boriladigan ilmiy izlanishlar korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining huquqiy asoslarini yanada takomillashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi. (31.10.2003). <http://lex.uz/docs/-1461329>
2. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni. 03.01.2017-yil, O'RQ - 419. <http://lex.uz/docs/-3088008>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi PF - 6013-son Farmoni "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida". <http://lex.uz/ru/docs/4875784>
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
5. OECD. Recommendation of the Council on Public Integrity. Paris, 2017. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0435>
6. United Nations Office on Drugs and Crime. United Nations Convention against Corruption. New York, 2004. <https://www.unodc.org> - (United Nations Convention against Corruption).
7. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2024. <https://www.transparency.org/en/cpi/2024>
8. United Nations. United Nations Convention against Corruption (UNCAC). New York, 2003.
9. O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi. Yillik hisobotlar. <https://anticorruption.uz/ru/agentlik-hisobotlari>
10. OECD. Anti-Corruption and Integrity Outlook. Paris: OECD Publishing, 2024. https://www.oecd.org/en/publications/anti-corruption-and-integrity-outlook-2024_968587cd-en.html
11. World Bank. Enhancing Government Effectiveness and Transparency: The Fight Against Corruption. - <https://www.worldbank.org/en/topic/governance/publication/enhancing-government-effectiveness-and-transparency-the-fight-against-corruption>
12. World Justice Project. Rule of Law Index 2024. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/downloads/WJPIIndex2024.pdf>